

drugod srečo. In tako se je tudi največkrat zgodilo. Posameznik se ni mogel braniti in če ni hotel umreti gladi, je moral požreti krivico. Kmalu se je pa rodilo spoznanje: če se ne more braniti posameznik, se pa gotovo lažje brani skupina; tako je bila utemeljena organizacija proletarijata. Sedaj je nastal popolnoma nov položaj. Ni več posameznik stopil pred delodajalca, ampak predenj je stopila skupina — organizacija in to s tem večjim uspehom, čim manjši so postali izgledi za delodajalca, da dobi druge uslužbenca. Čim bolj so se razpredle organizacije delojemalcev, tem težje je postalo delodajalcu dobiti nadomestilo. In kakor hitro se organizacije dovolj razvijajo, jim je uspeh vedno siguren. Seveda ne sme zahtevati uslužbenec več kakor more delodajalec dati, sicer ima podjetnik izgubo in ne preostane mu drugo, kot zapreti svoj obrat. Tako je gotovo neka meja zahtev, preko ktere uslužbenec ne sme iti. Gotovo bo podjetnik že prav zgodaj trdil, da ne more več dati, da mu preti izguba. Zato je delavstvo zahtevalo vpogled v knjige t. j. možnost jasno ugotoviti ono mejo, ki je ne sme prestopiti. Da se podjetnik brani tega vpogleda v knjige, je seveda razumljivo, a dolgo se mu upirati ne bo mogel. Pa oddaljal sem se, kako pride do stavke?

Organizacija uslužbencev ima posvečevanje, tu sklene recimo z 80 odstotki glasov, da prekine z delom, če podjetnik ne ugodí — in stavka je tu. Položaj je sledeči: stavkajo vsi tudi onih 20 odstotkov, ki so glasovali proti stavki, službe ni zapustil nihče, nihče je ne išče drugod. Tako imamo kriterij stavke: uslužbenec ne zapusti službe, ukine samo delo, in izvrši se to solidarno od cele organizacije.

Položaj uslužbenstva med stavko; ne prejema plače oz. mezd. V službo drugam ne gre ter praviloma tudi ne sme, ker prve še ni zapustil (ni pa seveda nobene ovire, da si ne poiskusi »mimogrede« kaj zaslužiti, vendar mora vedno ostati na razpolago skupnosti — organizaciji). Zato ga mora predvsem ta sedaj podpirati (stavkovni fond, druge organizacije). Jasno je, to stanje ne more trajati predolgo. Če so izčrpana vsa sredstva, se morajo stavkajoči podati ali pa popustiti končno službo ter jo iskati drugod.

Položaj podjetnika med stavko: obrat stoji, produkcija zastane, dohodki prenehajo, deloma se celo krči obratni kapital (stroji, blago se lahko kvari vsled ležanja). Tudi to stanje ne more trajati predolgo. Sicer je lahko obrat uničen in z njim podjetnik.

Ker je tako v interesu obeh strank, da stavka ne traja dolgo, je vedno dano upanje na zblizanje, na poravnavo.

Stavka pa ima lahko še druge posledice. Na eni strani uslužbeni brez dela, razburljivi in včasih lahko dostopni nepremišljenim dejanjem, skratka: nemiren element, ki lahko ogroža javni mir; na drugi strani ogroža zastala produkcija cene, ki se zopet dvigajo, ogroža druge obrate, če so navezani na stavkajočega, in nekatere stavke, n. pr. prometnega uslužbenstva) ogrožajo lahko naravnost eksistenco celih pokrajin, držav.

Zato je država v prvi vrsti poklicana kot posredovalka, ki naj skuša stavko odvrniti ali pa vsaj skrajšati.

So bili časi, ko so zamerili uslužbenstvu, če je stopilo v stavko, zamerili so mu, če je svoje pravice zahtevalo — in ne prosilo. Danes je naziranje že drugo. V principu stavke ne vidimo nikake krivice in zato je stavka priznana kot zakonito sredstvo uslužbenstva, kar je tudi popolnoma pravilno.

Če torej podjetnik izrablja delovno silo svojega uslužbenstva, je to upravičeno do stavke. In tu ni nobenega razločka, naj bo podjetnik privatna oseba ali pa država, občina. V principu je to vseeno. Gotovo je pa žalostno, če država kot podjetnik ne zadovolji svojega uslužbenstva; ona, ki je poklicana posredovati med stavkami ter jih odvracati, daje tako še celo slab zgled drugim.

Oglejmo si državo kot podjetnika! Država je podjetnik dvojne vrste. Ima podjetja, pri katerih išče neposrednega dobička (monopol, posestva), in podjetja, ki prinašajo dobiček šele posredno (n. pr. kot posebno tipična prosvetna podjetja). Državno šolstvo gotovo ne more biti kaj drugega kot podjetje. Človek potrebuje izobrazbo. Nemogoče je posamezniku si priboriti izobrazbo. Država prevzema to nalogo, ker dobro ve, izobraženi državljani bodo vse druga opora skupnosti. Čim višja bo splošna izobrazba, tem lepše življenje si bo lahko ustvarila celota. Poleg tega potrebuje država za svoje institucije legije strokovnih uslužbencev, ki jih pa more šele izobraziti. Stališče teh uslužbencev je v principu popolnoma enako kot uslužbenec privatnega podjetnika. Čujemo tu vsekakor ugovore:

službena prisega, državna avtoriteta. Oglejmo si te.

Službena prisega. Država ne more kot skupina vsakega posameznega uslužbenca dovoljno nadzirati, zato je prisiljena, da mu tudi marsikaj zaupa. Za kritje tega zaupanja, ki ga mora imeti država, zahteva — službeno prisego, ki ne more zato biti ničesar drugega kot zagotovilo, da uslužbenec ne bo izrabljaj zaupanja. Nazor, da je službena prisega izjava popolne predaje, vdanosti, suženjstva, je gotovo že preživel, kajti tudi državni uslužbenec mora biti polnopraven državljan z vsemi državljanskimi pravicami (koalicije, svobode govora itd.) Med državo in uslužbencom obstoja seveda tudi pogodba, ki veže oba. In če hoče država pogodbo, ki jo veže, premeniti v škodo uslužbencu ali če mu ne daje pogojene vrednosti, se sme uslužbenec poslužiti gotovo vseh zakonitih sredstev. In s tem gotovo ne izrablja zaupanja ter ne lomi prisega.

Državna avtoriteta. Gotovo je brez nje država nemogoča. Državna avtoriteta pa danes ne more več temeljiti na sili, trajno more temeljiti edino na pravici. Avtoriteta, ki danes ne temelji na pravici, ni vredna piškavega oreha in zrušila se bo v nič. Zato je popolnoma brezuspešno, dvigati prapor državne avtoritete obenem pa gubiti z vidika interes splošnosti, skupnosti. Z državno avtoriteto je pač ista kot z učiteljevo avtoriteto v šoli. Če vidi otrok v učitelju svojega voditelja, ki ima pred očmi ves dobrobit vseh gojencev, se bo brez sile rad uklonil njegovi avtoriteti; delo bo plodono in trajno; če pa vidi v svojem učitelju samo svojega trinoga, e podvrže le s silo njegovi avtoriteti. Odpornost, kljubovalnost raste, in vsi navidezni uspehi se prvi dan, ko stopi iz šole razblinijo v nič. Če doživlja naše delo včasih prav občuten fiasko, ga lahko največkrat pripisujemo na rovaš baš svojim grehom pri krivem uveljavljanju avtoritete.

Stavka napram državi kot podjetniku ima pa neko posebnost: ne zadene že od kraja pravih krivcev. Zadene pač naravnost celo skupnost, ne pa dotičnih, ki v istini odločajo o vodstvu podjetja. Ravno zaradi tega so pa stavke proti državi kot podjetniku tam nekaj nemogočega, nekaj nečuvnega, kjer je vodstvo pravi izraz skupnosti. Tako vodstvo bo namreč res odkritosrčno skušalo ravno zaradi tega odvrniti udarec proti skupnosti ter bo ugodilo upravičenim zahtevam. Kjer vodstvo ni izraz skupnosti kjer je izraz manjšine, posameznikov, ki jim ni mar skupnost, tam seveda je uslužbenec kaj lahko prisiljen izvojevati svoje pravice z najostrejšimi sredstvi. Iz tega vidika presojamo tudi dogodke v decembru. Uradništvo je terjalo svoje pravice, dobilo jih ni, sklenilo bi lahko stavko, a v svesti si nedoglednih posledic splošne stavke za skupnost, je hotelo opozoriti ravno to skupnost na nevarnost, ki bi lahko nastala za vse; zato je sklenilo, pokazati samo svojo čeločno voljo, svojo splošno solidarnost v boju za pravice, nepovedno je samo popust dela za nekaj ur — demonstracijska stavka! Svobodno je državi kot podjetniku odtrgati plačo za določni čas, to pravico navezadnje ima, nikakor pa ni ne gre pravica zaradi tega nastopa komu očitati, da je prelomil službeno prisego.

Sedaj si že lahko odgovorimo na vprašanja: ali je stavka nemoralno sredstvo? Kdaj je dovoljena? Ali je dovoljena tudi proti državi kot podjetniku? Kako more priti sploh do stavke proti državi kot podjetniku?

Tudi na vprašanje, ali ima učitelj pravico do stavke, lahko sedaj mirno odgovorimo z: da.

Oglejmo si pa položaj pri učiteljski stavki! Pouk, vzgoja preneha. Mladina izgublja dneve, ne napreduje, zabrede lahko v slabo tovarišijo, morebitna nejevolja staršev tudi gotovo ne vpliva vzgojevalno. Ali čuti to podjetnik, država, skupnost? Za sedaj še ne, za njo se bodo pokazale posledice šele čez čas; ali pa čuti to mogoče dotični, ki je kriv, da je pogumno učiteljstvo v stavko? Njemu, predstavniku vladajočega režima, je to pač vseeno, za svoje otroke si preskrbi že privatnega učitelja (moralnih pritiskev tu ne upoštevam). Vidimo tako, da učiteljska stavka ne udari krivca, pač pa udari v prvi vrsti nedolžnega — mladino. Zato gotovo ne bodete našli učitelja, ki bi hladnokrvno glasoval za duševni uboj otroka, za ubitje lastnega dosežanega dela — za stavko brez termina, za stavko na nedoločen čas. Ne, vzgoja, pouk ne smeta prenehati, to bi nas vrlo v še večjo anarhijo, s tem izpodnesemo temelj edinega državnemu podjetju, ki se vanj opira še naša nada na boljše življenje. Učitelj zato ne sme v stavko nikdar! Pravice do stavke mu ni mogoče odreči

a poslužil se te pravice ne bo — če je res učitelj. Nikakor pa ne more vzgoji škodovati kratka učiteljska stavka kot izraz solidarnosti, kot demonstracija. Ta postane lahko naravnost krasno vzgojno sredstvo. V slučaju velikih krivic bo gotovo na otrokov značaj vplival močati nastop njegovega učitelja. In četudi je bil izvršen brez besede, se bo globoko započil v mlado dušo ter bo tudi zanjo v morebitnem boju za pravice v poznejšem življenju odločilnega pomena.

Ker tako nima učitelj na razpolago najostrejšega zakonitega sredstva v boju za svoje pravice, se lahko komu dozdeva učiteljev položaj v razmerju z drugim proletarijatom manj ugoden. In vendar ni. Učitelj ni brez orožja. Res nima stavke, zato pa ima drugo, krasnejše orožje, to je **prosveta**.

Duševno zaostalo ljudstvo bo vedno slepa igrača strankam, ki znajo pač v njem zbutati nizkotne strasti, ki se mu znajo primerno laskati, samo da se posamezniki vzpenjajo po hrbtih v višino, nimajo pa srca za interes celote, za interes vseh plasti temveč poznajo le dobrobit samega sebe in svojih prijateljev. Pojdite med ljudstvo, odprite mu oči, da bo pomedlo z vsemi, ki jim ni mar, kako živi večina ljudstva — proletarijat — v bedi in stiski, ki plešejo samo okoli zlatega teta ter vzdržujejo vlado kapitala.

Že v šoli vzgajamo mladino: pokažimo ji vrednost resničnega dela, da bo začutila spoštovanje pred vsakim poštenim delom; zagnusimo ji nepošteno krivično kopicenje kapitala, razložimo ji, da je to tatvina, rop na drugih, ki vkljub marljivemu delu trpijo zato bedo. Pokažimo ji, kaj je pravica, kaj krivica, kaj je resnična ljubezen in kaj hinvaska. Povedimo jo v višine res prave morale, ki ustvarja bratstvo med ljudmi, bratstvo med narodi, ki ne dopušča izkoriščanja slabotnega, ki je neizprosna ter ne odpušča zato nobene krivice, dokler ni v resnici popravljena. Pokažimo ji, da je dobro delo dolžnost, ki naj išče plačila v sebi samem.

Zunaj šole pa širimo obzorje in samostojno razsodnost povsod, kjer je ni. Stopimo v stik z ostalim proletarijatom, stojmo dosledno ob njegovi rami v boju zoper krivico, podpirajmo ga v njegovih organizacijah. Stremimo za tem, da pridejo do vedno večje veljave načela dejanske bratske ljubezni, da pride do veljave le pošteno delo ter da pridejo do besede tudi le samo odkriti nositelji teh načel. Pobjajmo pa dosledno vsako izkoriščanje in naj bo to v katerikoli obliki. Tri četrtine proletarijata še spi, in če se nam posreči zbuditi tudi te ter jih organizirati, potem smo lahko prepričani, da preneha izkoriščanje vsega proletarijata in s tem tudi nas samih.

To, tovariši in tovarišice, bodi naša stavka!

Obupne šolske razmere v Istri.

Očrtali smo v zadnji številki »Učit. Tov.« šolske razmere v Trstu in okolici po poročilu tajnika političnega društva »Edinosti«, ki ga je podal na znamenitem zborovanju tega društva v preteklem mesecu. Še obupnejše so te šolske razmere v Istri, o katerih nam poroča dr. Mikuletič sledeče:

Prišli smo tako daleč, da bi se vsakdo smatral za blaznega, ko bi se upal le misliti, da se bo hrvatska gimnazija v Pazinu otvorila. Občinska nižja realna gimnazija v Opatiji je zaprta, privatno učiteljske v Pazinu je zaprta. 165 tisočem Hrvatov v Istri se odreka pravica do ene gimnazije. Ne moreno si namreč misliti, da je gimnazija, oziroma trije zakredi v Idrji, ustanovljena tudi za nje; zakaj preveč se nam vedno naglašja, da smo Slovenci in Hrvati dve posebni narodnosti, preveč se nam zameri, če uporabljamo za naš narod označbo »Jugoslovenci«, da bi nam potem na drugi strani dali enotno srednjo šolo. Edina srednja šola, ki jo imajo danes Hrvati v Istri, je moško učiteljske v Kastvu.

Hrvatskih oziroma slovenskih ljudskih šol je bilo v Istri pred okupacijo 250 in sicer 28 zasebnih in 222 javnih. Od teh jih je 123, ki so odprte in ki se v njih poučuje hrvatski oziroma slovenski, štiri so utrakvistične; vse ostale, torej 2 manj nego polovica so poitalijančene ali pa zaprte. Med poslednjimi so vse šole »Družbe sv. Cirila in Metoda za Istru«. Kot vzrok za to sramotno stanje se navajajo od merodajne strani različni izgovori; toda vzrok je le eden, poznamo ga dobro in hočemo ga enkrat javno pribiti: Poitalijančiti hočejo naš narod s silo. To vidimo najbolj, če pogledamo statistiko posameznih okrajev.

V vološčanskem okraju je glasom zadnjega ljudskega štetja 30.000 Hrvatov; ti imajo 28 hrvatskih šol odprtih. Po po-

stavi bi jih morali imeti še več, toda vendar ugotavljamo, da je ta okraj v pr. nerl z drugimi naravnost bogat na šolah. Kajti puljski okraj, kjer živi 27.000 Hrvatov, torej malo manj ko v vološčanskem, ima samo štiri utrakvistične šole t. j. niti ene čiste hrvatske šole. Puljski, poreški in lošinski okraj imajo 55.000 hrvatskega prebivalstva; za to prebivalstvo je danes odprtih 11 hrvatskih šol, med temi že omenjene 4 utrakvistične v puljskem okraju, 3 so v lošinskem okraju, kjer prebiva 10.000 Hrvatov, a 4 so v poreškem okraju, kjer prebiva 19.000 Hrvatov in Slovencev. Povdarjalo se je, da Hrvatje v vološčanskem okraju še daleč nimajo toliko šol, kolikor bi jih morali imeti po postavi; vendar, če bi se v teh treh okrajih delila šolska vzgoja v materinem jeziku po istem ključu kakor pri Hrvatih vološčanskega okraja, bi morali imeti lošinski, puljski in poreški okraj 51 hrvatskih šol; imajo jih pa le 11, pod Avstrijo so imeli 58 javnih in 15 zasebnih šol. Jasno je, da gre tu za načrt sistematičnega poitalijančevanja. A v tem ko bi se imela fronta pomikati od morja notranjosti daleče, je pazinski civilni komisar, kot pravi strateg, postavil predstražo daleč notri v srce Istre. Tam pod Učko goro, sredi Istre, kjer od pamtivekov striže svojo mršavo ovco gladni istrski Hrvat-trpin, tam v občini Boljuni, ki je imela glasom zadnjega ljudskega štetja vsega skupaj 13 Italijanov, tam je sedaj odprta cela vrsta italijanskih šol, in sicer v Boljuni, Brestu, Borutu, Pažu, Vranji, Veli Učki, t. j. za vsake tri Italijane po ena šola, a v Sušnjevici je celo romunska šola. Ljudstvo je prosilo, da se mu odpro hrvatske šole; v odgovor jim je pazinski komisariat nalaгал denarne globe, ker svojih otrok ne pošiljajo v italijansko šolo. Isti ljudje, ki dobivajo globe, ker ne pošiljajo otrok v šolo, prosijo, da se jim otvori šola.

Istrsko učiteljstvo je bilo podvrženo takoj od začetka zasedbe najrazličnejšim šikanam. Mnogi so se radi tega umeknili ter pobegnili. Pogumnejši, ki so ostali na svojem mestu, so bili odgnani v Sardinijo v strašno veronsko trdnjavo, kakor učitelji Gostinčar, Lukež, dva Rubeša, Gabrijelič, Monas, dva Rajčiča, Zelušič, učiteljice Penič, sestri Ružič, Kaštelan in druge. Nekateri od teh se še danes niso vrnili. Drugi so bili zopet žrtev raznih nasilstev. Učitelj Črnjeka v Ročkem Polju je bil vpriči svojih učencev vržen iz šole ter potem oklofutan od orožniškega poveljnika samo radi tega, ker se ni hotel pokoravati ukazom novega župana, svojega italijanskega kolega-učitelja, da naj izprazni javno šolo, ter je zahteval ukaz pristojne šolske oblasti. Učiteljica Marija Gržič, vzor poštene devotke, je bila izgnana iz Kršana, češ da je nemoralna, in nadomeščena z italijansko učiteljico. Medtem prireja italijanska učiteljica v Novakih pri Pazinu v šolskem poslopju plese in učil otroke plesati.

Z obljubami, z zvijačo in z grožnjami so se ljudje pozivali, naj podpisujejo prošnje za italijanske šole; le nekoliko podpisov zadostuje in italijanska šola je takoj dovoljena. Prošnje hrvatskih in slovenskih staršev za zopetno otvoritev naših šol, prošnje, ki imajo po 100 in več podpisov, so še danes nerešene. Tisti, ki so se na prošnje podpisali, so večkrat dosegli le to, da so bili podvrženi raznim šikanam. Da se dogajajo stvari kakor v Lovranu, kjer ima 300 naših otrok le 1 učitelja in eno italijansko učiteljico, med tem ko ima 135 italijanskih otrok 5 učiteljev, omenim le mimogrede; saj na to smo navajeni, odkar smo na zemlji.

Gospod dr. Barone, višji uradnik pri generalnem civilnem komisarijatu, je bil svoječasno toli prijazen ter je pokazal zastopniku društva »Edinosti« seznam o stanju ljudskih šol, kakor bi moralo biti po informacijah, ki so došle od podrejenih oblastev na generalni civilni komisariat. V tem seznamu čitamo kot vzrok, zakaj so nekatere naše šole zaprte, opazko: »Manjka učitelji.« Res je, učitelji manjkajo iz razlogov, ki so že omenjeni. Ni treba povdarjati, kako prazen je ta izgovor. Naši učitelji bi se radi vrnili iz Jugoslavije, še rajši iz internacije, le dovoljenja je treba. Še bolj nas je presenetil v omenjenem seznamu pri nekaterih šolah, ki so zaprte, vzrok, da manjkajo učenci. V Račicah v bužetski občini je n. pr. hodilo pred zasedbo v našo šolo povprečno 130 otrok; ni verjetno, da bi v tako veliki vasi zmanjkalo naenkrat otrok. Ravno v istih Račicah se je za nekoliko Italijanov (leta 1910, jih je bilo 10) odprla sedaj italijanska šola. Ta je seveda požrla nekoliko naših otrok, ostali se brez šole potepajo po vasi okrog. V Pomjanu pri Koprju je slovenska šola zaprta, »ker manjkajo učenci«. Stariši iz siteda Pomjana pa so novembra 1. 1919 vložili prošnjo z 52 podpisi, naj se jim zopet odpre slovenska šola.